

רב ירון רוזילין

הזמה בעדות בשטר

ראשי הפרקים

א. הקדמה

ב. אין דין הזמה בעדות בשטר – שיטת בעל המאור

ג. דעת הר"ן

ד. עדות שאיתך יכול להזימה בעדות ידיעה

ה. מחלוקת הש"ץ והთומים בדעת בעל המאור

ו. הבנה נוספת בדברי הירושלמי

ז. סיכום

א. הקדמה

השולchan ערוך בחושן משפט הלכות עדות (لد,ט) פוסק :

אין עידי השטר נעשים זוממים עד שיאמרו בב"ד : שטר זה בזמןנו כתבנוהו ולא איחרנווהו. אבל אם לא אמרו כן, אף על פי שהזמן של שטר באחד בנים בירושלים, ובאו עדים והיעדו שעידי השטר היו עליהם בבבל ביום זה, השטר כשר והעדים כשרים, שאפשר שכתבוחו ואיחרוהו, וכשהיו בירושלים באחד, כתבו שטר זה שם ואיחריו זמן וכתבו זמן בנים. ואם אמרו : בזמן כתבנוהו, והזמן, אם יש שם עדים שידועים היום שחתמו על זה השטר, או עדים שראו זה השטר וחתימתם ידם בו ביום פלוני, כיון שהזמן, נפסלו למפרע מיום שנודע שחתמו על השטר, שהעדים החתוםים הרי הם למי שנחקקה עדותן בבית דין בעת החתימה. אבל אם אין עדים שראו עדותן, ולא ראו השטר מוקדם, אינם נפסלים אלא מעת שהיעדו בבית דין זהה כתוב ידם, ואם : בזמן כתבנוהו, דאפשר שביום זה שהיעדו בב"ד בו ביום חתמו על השטר שיש לו כמה שנים, והם שיקרו ואמרו : בזמן כתבנו.

המחבר פוסק שבאופן עקרוני עדים החתוםים בשטר נחשבים כעדים בע"פ הזמה ויכולים להיות מזומנים, אלא שבשטר ישנה בעיה מעשית להזימם כיון

שיתכן שכתבו בו זמן מאוחר והשטר כשר בהכי. אם יבואו עדים ויאמרו שזמן הכתוב בו היו העדים עם במקומם אחר ולא במקומות הכתוב בשטר אין הכרח שהעדים שיקרו בחתימתם וע"כ הדין הוא שהשטר כשר והעדים כשרים. אולם אם יכתב בשטר "בזמן כתבונו" אזי שייכת בו הזמה בכלל עדות, אלא שזמן פסילת העדים לעדות לא יהיה מהזמן שכתוב בשטר כיון שאם שיקרו יתכן שהם זייפו את הזמן אלא מהזמן שבו תהיה לביון הדין ראייה ברורה שכבר נכתב השטר ובהדר ראייה כזו יפסלו לכל הפחות מעכשו.

פסק המחבר ששיקת הזמה בעדות שבשטר איינו מוסכם והוא נתון בחלוקת ראשונים. בעל המאור במסכת כתובות (ח,ב בדף הריב"ף) סובר שאין דין הזמה בשטר ואילו הריב"ף (mobaa bar'in בהמשך שם בדף יב,ב בדף הריב"ף) סובר שגם עדים המעידים בחתימת ידם יכולים להיות מזמינים.

ב. אין דין הזמה בעדות שבשטר – שיטת בעל המאור

במשנה בכתובות כח,א מובא:

ואלו נאמני להיעד בגודלן מה שראו בקטונן: נאמן אדם לומר זה כתוב ידו של אבא וזה כתוב ידו של רבי וזה כתוב ידו של אחיו.

ובגמרא שם:

אמר רב הונא בריה דרב יהושע: והוא, שיש גדול עמו וכו', קמ"ל:
כיון דקיים שטרות מדרבן, הימנוו רבנן בדרבן.

אף שיש הלכה בדייני עדות שבעין 'תחלו וספו בכתירות' בקיום שטרות אי מהעדים יכול להיעד על פי מה שראה בקטנותו.

הסוגיא מדברת רק על הקולא המיוחדת להיעד על מה שראה בקטנותו, אבל עצם העין שבן נאמן להיעד על כתוב יד אביו – זהו דין הנאמר בסוגיא בדבר פשוט שאינו נובע מkolala מיוחדת בעדות קיום אף שיש מקום לומר שבמקומות שקרוב מעיד על חתימת קרובו נמצא שהממון שבשטר נגבה מכח עדות האב והבן – האב המעיד על הלהלואה והבן המאשר שזו חתימת יד אביו, ובעלמא הרי בי עדים הקרובים זה לזה פסולים.

בעל המאור מתיחס לסוגיא זו וכותב:

ועידי הקיים ודיני הקיים צריכים שייהיו רוחקים מן המלווה ומן הלוחה
שהרי בדין ועדות נתחייב הלווה וכן צריך שלא יהיו קרובים זה לזה
לא העד לעד ולא הדין לדין ולא העד לדין בשאר דין ממונות לפי
שיתכן להיות הזמה בעידי הקיים כגון שאמרו ביום פלוני ראיינו
שחתם ומתורת הזמה נפקא לנו שלא יהיו העדים קרובים לדינינו
כשם שאין העדים כשרים כשהם קרובים זה לזה ולא הדינים זה
זה כדאמרי בירושלמי הגע עצמן שאם הוזמו לא מפיהם הם
נဟרים וזה הירושלמי כתוב בהלכות הריב"ז זיל בסנהדרין ואף אנו
יכולו לומר כך בעידי קיום שאם הוזמו משלמי אלו ע"פ ALSO כדרך
מה שאמרו בירושלמי אבל אם הם קרובים לעדי השטר ליש עדי
קיים וליש דיני קיום כשרין וראיה לדבר נאמן אדם לומר זה כתוב
ידו של אבא כתוב ידו של אחיו זו ראייה לעדים וה"ה לדינינו שאין
לחולוק בדבר וטעם הדבר שלא תתקן הזמה לעולם בעדי השטר שיש
לומר אחרותו וכתבוחו ועוד אין הזמה לעולם לשלים ממון אלא
בעדות על פה.

בעל המאור מסביר שהיות וכל פסול קרובים להעיד הוא מחמת דין הזמה
כמובא בירושלמי שאם יוזמו הרי אין העדים מקבלים עונש הזמה עד
שיזמו שניהם ויוצא שלולי עדות קרובו והזמות לא היה נגען – נמצא קרוב
נען בעדות קרובו. אבל במקום שמעיד על קרובו החתום בשטר ומקיים את
חתימתו אין בעיה כיון שאין דין הזמה בעדות שבשטר וממילא לא יכול
להתხאות מצב שבו אחד נען בגרמת השני.

בשטר אין אפשרות הזמה משתי סיבות, האחת, יכולם העדים החתוםים
לומר איך רנוו והכתבנוו וממילא בזמן הכתוב בשטר שמעידים המזויימים
"עמדו היותם" באמת היו עם ועל השטר חתמו בזמן מוקדם יותר. והשנייה,
כעקרון אין דין/zoma לשלים ממן אלא בעדות בעל פה ולא בעדות בכתב
ואפילו שעדים יודו שהחטמו על השטר בזמן לא יתקיים בהם דין/zoma.

דברי הירושלמי המובאים בבעל המאור מופיעים גם בבבלי בסנהדרין כח,א:

ashchachon banim lehadzi, banim leulma manlo? - amer rami ber chma: svara
he. cdtnia: ain haedim neshin zomman ud shizomo shinhan. vay salka
dutck banim leulma casrin - nmecha ud zomam nherg beudot achiv! amer
liya rebba: volitumik, ha dtan: shlesha achiv vachad mtsaraf umhen -
rei alu shelsh udiot, vhen udot achat lazoma. nmecha ud zomam shelsh

ממון בעדות אחיו! - אלא, הזמה מעלמא קאתי. הכא נמי: הזמה מעלמא קאתי. - אלא, אם כן ליכתוב קרא ובן על אבות, אי נמי הם על אבות, מאי ובנים - אפילו בניים לעלמא. אשכחן קרובוי האב, קרובוי האם מngle? אמר קרא: אבות אבות תרי זימני, אם אין עניין לקרובוי האב - תנינו עניין לקרובוי האם. אשכחן לחובה, לזכות מנתן לו? - אמר קרא: יומתו יומתו תרי זימני, אם אין עניין לחובה - תנינו עניין לזכות. אשכחן בדיניו נפשות, בדיניו ממונות מngle? - אמר קרא: (ויקרא כד) משפט אחד יהיה לכם - משפט השווה לכם.

למסקנת הבבלי פסול עדים הקרובים זה לזה נלמד מגורת הכתוב אחרת. אולם בכל אופן הראשונים משתמשים בירושלים שנשאר בהבנה הקודמת שפסול קרובים נובע מחמת דין דזהמה וזהו דין נוסף נוסף האם להלכה קייל' כירושלמי או במסקנת הבבלי.

בהלכות עדות יש כמה וכמה הלכות הנובעות מדין הזמה. אין עד נעשה דין - לדעת חלק מהראשונים כי אם יוזם בבית הדין לא ירצה או לא יוכל כדיין לקבל הזמה על עצמו ולכך עדותנו נפסקת מראש מהמת שהיא עדות שאיתך יכול להזימה. הירושלמי הניל' מביא שפסול קרובים זה לזה או קרובים כדיין גם כן נובע מדין הזמה.

לפי בעל המאור – שאין תורה הזמה בעדות בשטר או מדינה או מחמת שאין יכולת להזים במקום שלא צוין זמן העדות ויצא שוגם הדינים הנוספים שנובעים מדינה דזהמה לא יהיו קיימים בעדות שבשטר וכפי שהביא בעצמו לעניין פסול עדים הקרובים זה לזה.

יש לעיין בדברי בעל המאור מכמה פנים :

א. קייל' בכל מקום שכל עדות שאי אתה יכול להזימה אינה עדות (עניין סנהדרין מא,א) וכן עד שאמר אני יודע בחקירה על זמן או מקום עדות בטילה כיון שאי אפשר להזמו בהעדר מרכיב זמן ומקום. הגdat עדות ע"י קרוביים זלי'ז העדות לא ניתנת להזמה מסיבה אחרת - שהרי אם יוזמו נמצא אחד נעש בגרמת עדות אחיו והיות ולא יוכל להענישו נמצא שאין אפשרות לקיים בעדים "כאשר זמן".

לפי זה יש להבין כיצד בעל המאור (בתירוץ הראשון) מכשיר שטר שלא כתבו בו בזמןו כתבונו – הרי זו גופא עדות שאי אתה יכול להזימה שהרי אין זמן

ברור לעדות והו כאמור אני יודע על זמן העדות והיה מקום להצריך לכתוב בכל שטר בזמנו כתבונוהו ע"מ שתתאפשר הזמת העדים החתוםים.

צריך לומר שדברי בעל המאור נאמרו לאחר שחכמים ביטלו דרישת וחקירה בעדות ממון (כמובא בריש פרק אחד דין ממונות) מחמת נעילת דלת והיות ולא דרישת וחקירה ממשיא אי אפשר להזים את העדות נמצא שבתו תקנת חז"ל מונח לכאהר ביטול הוצרך לעדות ברת הזימה בדיוני ממונות וכן לא אכפת לנו שעדות שבשטר הלוואה וכדומה העדות תהיה עדות שאיתם יכול להזימה.

אלא שקשה מיניה וביה – אם אין צורך בדרישת וחקירה כי מחמת התקנה לא אכפת לנו בעדות שאי אתה יכול להזימה, א"כ יוכשרו גם עדים קרובים זלי' שכל טעם פיסולם הוא מהמתה שהוא עדות שאי אתה יכול להזימה. ובעל המאור מזכה שטרא לבית תרי, מחד מוותר על הזמן בשטר ובואמר שאין חסרונו של עדות שאי אתה יכול להזימה ומайдך דין בפיסול קרובים שפסולים מחמת שעודתם עדות שאי אתה יכול להזימה.

שאלה מעין זו כבר נשאלה ע"י האחرونנים (עיין ש"ך ובתומים סימן לג סעיף טז). במספר מקומות ביחס לכמה דיןיהם היוצאים מהצורך שעדות תהיה ברת הזימה כמו "אין עד נעשה דין" שהיה מקום להקל בהם לאחר שתיקנו דין ממוני כשרים ללא דרישת וחקירה הינו שאין צורך בהם לעדות שהיא ברת הזימה ובכל אופן אין אנו מוצאים להלכה שהקלו בכך. ותריצו בכמה אופנים, או בדברי הש"ך שעדיין יש חסרונו של עדות שאי אתה יכול להזימה ורק דרישות וחקירות ביטלו והקלו שלא לשאול אבל אם יתברר שאינו יודע הזמן איז שפיר איך חסרונו שעודת היא עדות שאי אתה יכול להזימה.

התומים תרצ' שלא בעין עדות שאי אתה יכול להזימה בדיוני ממונות כלל והסיבה שדיןיהם היוצאים מהצורך של עדות שאי אתה יכול להזימה עדיין מעכבים בדיוני ממונות היא שצריך שעודות תהיה באופן שאם בכל אופן יבואו המזמינים וכגון שהעדים העידו על זמן ומקום תוכל להתבצע הזימה ולא יהיה עיקוב בקבלת הזימה כמו במקרה שהעדים קרובים לדיניים.

ומלבד זה באמת עי"ש בדרכי משה שמביא כמה ראשונים שחולקים וסבירים שבאמת אין צורך לאחר התקנה לכל הדינים הניל' המסתעפים מהצורך של עדות שאי אתה יכול להזימה בדיוני ממונות.

גם בהבנת דברי בעל המאור יוכל לומר כן. לאחר התקנה יכולים העדים לומר אחרינוו וכתבונוו, מאחר ואין צורך בדרישה וחקירה ואין צורך שיעידו על הזמן, אולם בכל אופן הבין בדבר פשוט שפסול עדים הקרובים זה לזה שנבע מהצורך לעדות שאי אתה יכול להזימה קיים גם לאחר התקנה כנ"ל וрок בשטר שככל לא שייכת בו אפשרות הזמה אין חסרון של עדים הקרובים זה לזה.

אלא שלשונו מעט דחוקה, והיה צריך לומר בפשטות שכש שיכולים לומר איךרנוו והקלו בדיון הזמה ה"ג הקלו לעניין הקרובים זה לזה. המשמעות הפשטota של לשונו מראה שגם לאחר התקנה עדים הקרובים זלי' פסולים אלא כיון שאין היכי תימצى בשטר להזימה בפועל ולכן אין קפידה בשטר. וגם עצם העניין קשה שבמקרים שכתבו בזמנו כתבונוו יתעורר הצורך להחיל דין עדות שאי אתה יכול להזימה לאחר התקנה לעניין עדים הקרובים זלי' מחמת שמתאפשרת הזמה, ואילו לא כתבו ולא אפשרו הזמה או אין קפידה בעדים הקרובים זלי' דהסבירא נוטנת שאם לאחר התקנה עדים הקרובים זה לזה עדין לעיכובה – בכל גווני צריך להיות לעיכובה.

אמנם להסביר התומים הדברים מיושבים היטב מאחר וכל החשש הוא שמא יבואו בכל אופן מזויימים ויזימו את העדים ואז יהיה מנועים מלבצע דין הזמן, זה שיאך רק במקום שאכן אפשר להזים וכגון שכתבו "בזמןנו כתבונווי" אבל במקום שלא כתבו כן, אין חשש שמא יבואו מזויימים כי לא ניתנו להזים. אמן גם התומים לא הביא שדנים כל מקרה לגופו אלא שבאופן כללי חז"ל השאירו דין אל למקורה שתהיה הזמה. הראה שגם לפי התומים בעדות רגילה בדיוני מומנות שלא העידו על הזמן פסולים הקרובים להיעיד ולא מצאו חלוקה בין מקרים שונים.

ב. הדיון המופיע בירושלים ובבבלי בסנהדרין כח,א לעניין עדות הקרובים זה לזה מובא כך :

בניהם לעלמא מנלו? - אמר רמי בר חמא : סברא הוא. כדתニア : אין העדים עושים זו מומין עד שיזומו שניתן. ואי סלקא דעתך בניהם לעלמא כשרין - נמצא עד זומם נהרג בעדות אחיו!

כלומר אחיהם או הקרובים שהיעדו על אדם לחיבתו ממון או להורגו, והזמו, אינם נהרגים או מושלמים ממון עד שייזומו שניתן. ונמצא שאחד נהרג בגרמת עדות אחיו והיות ואי אפשר לנו להענישו העדות עצם אינה ברת הזמה.

בנידון דין אם עדי הקיום יהיו קרובים לעדי השטר נמצא ממון יוצא על פי עדות ארבעה שהם קרובים זה לזה וע"כ ללא חידושו שאין הזמה בשטר צריכים להפסל (זו דעת בעל המאור אבל הר"ן באמת סובר שהם ב' כתות שונות שכל אחת מעידה על דבר אחר, זו עלמנה شبستر וזו על כתות העדים וע"כ לא חשיבי ככת אחת של קרובים). אבל לכ准确性 אפשר להזים את עדי השטר או עדי הקיום בלבד ואין צורך להזים את כל הארבעה, שהרי על אף שכולם על מנת شبستر מעדים מ"מ מסברא נראה שהם ב' כתות לעניין הזמה. וגדולה מזו מצאנו בדברי הרמב"ם בהלכות עדות פרק כ,ג:

היו העדים שלשה אפילו מהא העידו בבית דין זה אחר זה והיעיד כל אחד מהן אחר חבירו בתוך כדי דבר וחוומו מקטנתן אין מעשין עד שייזמו כולם, אבל אם היה הפסק בין זה לזה יתר מכדי דבר שהוא כדי שאלת שלום תלמיד לרבות, הרי נחלה העדות והשנים שהזמו מעשין והשנים האחרים שהיה בין דבריהם ובין דברי הראשונים הפסק אין מעשין וכו'.

חזקין שאפילו עדים שהיעדו באותו יום בבית דין אלא שהוא הפסק ביניהם כדי דבר כבר לא מצטרפים לעניין הזמה וניתן כת אחית ללא השניה. קל וחומר לעניינו שכת העידה בשטר וכת אחית מעידה לאחר זמן על כתימותה שיש גם הפסק זמן רב וגם מעדים על עניין שונה ודאי שהזמת כת אחית לא תלואה בשניה וניתן להזים את עדי השטר ללא הזמת עדי הקיום (אפילו להו"א שיש הזמה בשטר) - א"כ מדוע יהיה חסרונו כשудיו קיים קרובים לעדי שטר אפילו שתיתכן הזמה בשטר?

אלא שיש לעין בגוף הסוגיא בסנהדרין שם, מודיע באמת תלתה הגمرا פסול הקרים בכך שאין הזומים נעשנים עד שייזמו שניהם, הלא עצם העניין שבו ב' קרובים העידו לחיבב ממון או מיתה וחוומו – אפילו אם אחד יכול להיות מזומם ולהענש לבדוק מ"מ נמצא נהרג בגין המת עחים שהרי לא אחיו לא היו ב' עדים ולא היו גורמים את הדין – יוצא שהחצרו קיימים גם ללא הזמת שניהם. ועיין מרגליות הים בסוגיא שם שהביא שהגאון רב עקיבא איגר נשאל על כך ולא ענה.

ואכן בספר יד רמה בסוגיא שם שהביא בפשטות כן ללא צורך להזדק לכך שאין מעשנים עד שייזמו שניהם וזו לשונו שם:

נמצא עד זומס נהרג בעדות אחיו דאי לא דASAהיד קריביה הוה איהו חד ולא הוה מיקטל.

וכן הוא בתוספות רא"ש, שرك לאלומי קושיא נקט כן אבל היות ועצם העדות שלו ללא אחיו לא הייתה מתקבלת ודין בכך על מנת להפוך העדות לעדות שאיתך הזימה.

(אמנם סוי"ס הסוגיא גורסת כן, ויתכן לומר שבזה מלמד רמי בר חמא שאפילו שיש שלשה עדים ושנים מהם קרובים שאם יוזמו אזי לא גרים הקרוב בעדותו לקרובו להענש שהרי אדם זר העיד אתם גם לא עדות קרובו היה נגמר דין עיי שני עדים, אבל השטא שיש דין שאין הזוממין נהרגין עד שיזומו כולם – אזי דזוקא בגל שהווים קרובו הוא הענש – נמצא הענש בעדות קרובו. אלא שגם כאן יש לעיין שהרי אם הקרוב לא היה מעיד ולא מוזם גם היה הענש מחמת עדות והזמת הזר ונמצא שלא עדות הקרוב גרמה לו להענש ועיין מרגליות הים שהביא אפשרות כזו).

אי'כ יוצאה שם שהביהה הגمراה שאין העדים נענשים עד שיזומו שניהם איינו מעיקר העניין ומספר ניתן ליחסים זאת אצלנו אף שנית להזים אחת לאלה חבירתה דהסבירא נשארה שעדות אחת גרמה לעונש של השניה שאילולי עדות הקיום לא היו גמורים דין על פי השטר. וזה ההשווואה של בעל המאור לסוגיא בסנהדרין שם ועצם ההשווואה של בעל המאור בין הסוגיא שם למקרה דין מראה שהבין כתורה"ש ויד רמה.

ראיה נוספת לכך שאין הפסול נובע בהכרח מהדיין של אין העדים נעשים זוממים עד שיזומו שניהם היא עצם הדיינים המובאים בבעל המאור.

בעל המאור מביא שעדי קיומ צרכיים להיות רחוקים מדיני קיומ כי שייכת הזמה גם בעדי קיומ אם ייעדו 'בפנינו חתם' וכדומה. (לאפוקי במקום שמעמידים שמכיריהם החתימה ותו לא שאז אין נקודת זמן ומקום ואז אין אפשרות להזימים). ומайдך מביא בעל המאור שעדי קיומ יכולים להיות קרובים לעדי שטר כיוון שהסבירה לפסול היא שמא יוזמו והכא לא שייכת הזמה בעדי השטר.

והדברים לכוארה סותרים זה את זה. אם נחשב לעדי קיומ ככת אחת עם עדוי השטר כנראה בדברי בעל המאור – לא תהיה אפשרות להזים אף את עדי קיומ שהרי על מנת להזימים חייבים להזים גם את עדי השטר שהם ככת אחת, ואת עדי השטר הרי אי אפשר להזים – למסקנה בעל המאור שאין הזמה בשטר. יוצא מזה שניתן להסביר עדוי קיומ הקרובים לדיני קיומ שכן הסבירה לפסול עדים הקרובים לדיניים היא שמא יוזמו ואז לא יקבלו הדיניים הזמה על קרוביהם, ובאן מילא אין אפשרות להזימים.

והיות בעל המאור אכן פולע עדי קיומם הקרובים לדיני קיומ מוכח שסביר שאין הכרח להזים גם את עדי השטר בלבד עם עדי הקיומ ולענין זה יחשבו ב' כיות'.

ומיימ למסקנת דברי בעל המאור הקרובים זה לזה פסולים דהוי עדות שאי אתה יכול להזימה ובудי קיומם הקרובים לעדי השטר אף שאנו מגדרים אותם ככת אחת לעניין הctrופות הקרובים מ"מ העדות כשרה כי ממילא אין הזימה בשטר ואין חסרונו של עדות שאי אתה יכול להזימה או מהמת שבדרך כלל בשטר אין אפשרות מעשית להזימה כי שמא אחרrho או מהמת חידשו המיריך של בעל המאור שבשטר אין כלל תורה הזימה.

יש לציין שר' שמואל בשיעוריו למסכת מכות מביא אפשרות להסביר את הסוגיא שם כפשתה שפסול הקרובים מתבסס על הדין שאין העדים נעשים זוממים עד שייזמו שניתם בדוקא. לפי זה יש להבין ההשואה שעשה בעל המאור מסוגיא של עדי קיומם הקרובים לעדי השטר לסוגיא של פסול עדים קרובים בعلמא דכמו שאמרנו מוכח מתוך בעל המאור גופא שסביר שאין צורך להזים את כל העדים דאל"כ יוכשרו עדי קיומם הקרובים לדיני קיומם. אמן גם ר' שמואל עצמו שם בהערה מצינו שמתוספות הרא"ש לא משמע אפשרות זו ונוצרך לומר שאף בעל המאור לא יסביר כן.

ג. על מסקנת בעל המאור שאין דין הזימה בשטר יש להקשות הלא נמצא שכל עדות בשטר הוא עדות שאי אתה יכול להזימה, ויפסלו כל שטרות דעתמא מהתורה. ואף שלאחר התקנה יש מקום לומר שמכシリים אפילו בזה מ"מ יצא מהתורה כל עדות שבשטר פסולה. שאלת זו היא בין לשיטת הר"ן בדעת בעל המאור לפיה אין דין הזימה בשטר כלל ובין לשיטת הש"ץ שרק עונש הזימה אין (כדלקמן), שכן שאפילו לעניין עונש קייל' בסנהדרין מא, א' לעניין עדי נערה מאורסה) שאפילו חוסר אפשרות להטיל עונש פולש העדות מצד עדות שאי אתה יכול להזימה. שאלת זו הקשה הגרא"ם פינשטיין בשווית אגרו"ם חו"מ ח"א, ט וזה לשונו:

אך יש לעיין במה שכותב בעה"מ בכתבות דף כא בסוף הדבר שלא תתכן הזימה לעולם בעדי השטר שיש לומר אחרrho וכתבו ו עוד אין הזימה לעולם לשלים ממן אלא בעדות על פה, שהפירוש הוא שף מדינה ולא התקנה להכשיר بلا זמן נמי לא היו עדי השטר מחוייבין לשלים ממן בהזמו, וזהו כוונת לשון לעולם היינו קודם התקנה או אף כתכתבו שהשטר בזמןו כתבונו כדף הר"ן בכוונתו

בדף כ"ח מהטעם שכותב הר"ן דזהומה הוא חדש ואין לך בו אלא חדיושו דסתם עדות בע"פ הוא עיישי', ונהי שニמא כדכתוב הש"ץ שאף לבעה"מ נעשו זוממים ליפסל לעדות ושהמזימין כשרון למורי וرك שאין משלמיין שהחדש לשלם הכנס דעתך זם לא נאמרה בדי שטר, שכן רוצה לומר שגם שגム הר"ץ שסובר במרובה שאיכא הזומה בשטר שכותוב שנכתב בזמןו נמי לא פליג על זה דלא כהר"ן עיישי' בסימן ל"ח סק"ב, נמי יקשה דעתך כשרין הא עדים שאין מתחייבין כשניזומין נמי הם בדי עדים שאיתך יכול להזומה שבטלת עדותן כדאיתא בסנהדרין דר' מא ובהיעדו על הטרפה שהרג בדף ע"ח. ובשלמה אחר התקנה וכ כתבו בזמןו כתבונו ניחא שלא גרע מאין יכולין להזמין ממש שקשר כגון بلا כתבו זמן, אבל מה שקשר שטר בעצם הדין קודם התקנה שהיא נפסל שטר כשאינו יכולין להזמין להעדים החתוםים יקשה.

בהמשך התשובה מיישב הגראמי'פ קושיא זו עיישי'. אולם לכוארה יש לעיין בגוף הקושיא, שהרי עצם הדין דבעין עדות שאי אתה יכול להזימה איינו מפורש בפסוקים. התורה מחדש פרשת עדים זוממים אולם אין פשוטות הפסוקים מורה בהכרח שכל עדות צריכה להיות ברת הזומה אלא שאם יהיה מקרה שבו יוזמו העדים איזי חדשה תורה שעדים אחרים נאמנים וגם שהעדים המזומנים מקבלים עונש כאשר זממו לעשותות. אלא שחו"ל קיבלו שבפרשת עדים זוממים הוא "קרא כדכתיב" היינו שהتورה דרצה שככל עדות בעין אפשרות לקיום הפסוק הנ"ל כפי שכותוב.

הר"ן מסביר בדעת בעל המאור שבשטר אין דין הזומה ש"אין לך אלא חידושו" ולא חידשה תורה דין הזומה אלא בעדות בעל פה. לדעתו פרשת עדים זוממים מדברת על עדות בעל פה ולא על עדות בשטר – וגם אי נימא קרא כדכתיב הפסוק הרי לא דבר על עדות בשטר ומה הקושיא הרי בכח"ג לא מוחדש דין עדות שאי אתה יכול להזימה?

לעומת זאת הש"ץ שمبין שיש הזומה בשטר ורק לגבי עונש שטר מעדות בעל פה שאין בו עונש "כאשר זם" בהכרח לומד אחרת. התורה אכן דיברה גם על שטרות ולכן שייך בהם דין הזומה.

בסברת החלוק שהביא הש"ץ שיש דין הזומה אבל ללא עונש הביא התוממים שבבעל המאור לשיטתו. הסיבה שעדות בשטר אינה נפסקת מדין מפייהם ולא מפי כתבם היא מחייבת שנעשה מדעת המתחייב וכailleו שזו אינה עדות רגילה

אלא מעין הודהה בעל דין (ויש להאריך בגדיר זה) שהעדים כתובים את הודהתו בשטר ולא מעידים עליו.

במקרה של הזמה מתברר הרי שהעדים שיקרו – וא"כ כבר לא נעשה הדבר מדעת המתחיב ונמצאת עדותם פסולה מדין "מפיהם ולא מפי כתבם" – ועל עדות פסולה אין עונש כאשר זמס.

להבנה זו אכן קשה קושיות האגרו"ם, שכן למעשה יוצאת עדות בשטר היא עדות שאיתך יכול להזימה כי הזמה פוסלת העדים למפרע ולא שיקר להענישם.

ນצין שישנן שיטות באחרונים (זכר יצחק יב) שבממון אין צורך בענישה ע"מ שעדות תהשיך ברת הזמה ובعين רק שתיהה אפשרות לביטול העדות. לעומת עדות שאתה יכול להזימה מכילה שני מרכיבים – אפשרות לבטל העדות ע"י הזמה וגם ענישת העדים הזומיים. בדי נערה מאורסה שבאו לחייבת מיתה בעין לשני המרכיבים כפי שמוכיח בסנהדרין מא, א אלום בממון די לנו בהזמה המבטלת את העדות ואין צורך בענישה, לפי הבנה זו מתורצת קושיות האגרו"ם לשיטת הש"ך.

אמנם ההבנה הפשטת היא שאין חילוק בין ממון בענין זה ובשוויהם בעין אפשרות לענישה ולא רק לביטול העדות. עיין ש"ך (לא,טו) לעניין החילוק בין טריפה לבריא לעניין עדות שאיתך יכול להזימה שהבין בדעתה הב"י שוגם בממון יש חילוק בין טריפה לבריא והקשה שבדין ממונות אין סיבה לחלק כי טריפה יכול לשלם ככל אדם ורק בנסיבות יש חילוק בין טריפה שעדים באו למיittel גברא קטילא לבן אדם בריא. חזין שהבין באופן פשוט שוגם בממון בעין תשלומין על מנת לקיים עדות ברת הזמה. בשיטת הש"ך עדין יש צורך להבין כיצד די לנו בביטול העדות ללא ענישה.

ג. דעת הר"ן

הר"ן בכתבות (יב,ב בדף הר"י"ף) מצין שהרי"ף חולק על בעל המאור וסביר שוגם בשטר יש דין הזמה, וע"כ אין אפשרות להסביר את דין הגمرا שקרוב יכול להעיד על חתימת קרובו ולקיים מכח דבריו בעל המאור, בתירוץו השני עכ"פ.

בהמשך מביא הר"ן, שאף שהירושלמי הבין שפסול קרובים להעיד נובע מלחמת דין הזמה – מ"מ הbabelי הביא אותן דרישות ודחה אותן מלחמת

ש"הזומה מעלה אקטיאי" כלומר – קרוב שמעיד עם קרובו והוזמו אין הדבר נחשב שקרוב העיר על קרובו וגרם לעונשו שగרמא רוחקה היא. מסקנת הבבלי ללימוד פסול קרובים מפסקים אחרים שם. لكن מסביר הר"ן את הסוגיא בכתובות כח, לפיה קרוב מעיד על חתימת קרובו – כי אנו לא רואים אותם כת אחת שמקחה נפיק ממונא דעתך – אלא עדי השטר כת עצם ומעדים על מנה שבשטר והקרוביים להם על חתימת ידם מעדים ולא על מנה שבשטר וע"כ הם ב' כתות נפרדות ולא כת אחת שיש בה קרובים אחד לשני. (עצם העניין שקרוב מעיד על חתימת קרובו אינו נחשב בעדות קרוב על קרובו שכן אין לחותם שום רוח ממשוני מזו).

נמצא שנחلكו הר"ן ובעל המאור האם העדים המקוריים החתיימות והעדים החתיימים על השטר נחשבים כת אחת או כב' כתות לעניין פסול עדים קרובים זלי". הר"ן סבר שהם נידונים כב' כתות ובעל המאור הבין שהם כת אחת ובכל אופן אין חסרון של קרובים זה לזה בעדות שבשטר.

לפי בעל המאור היה מקום להקשר קרובים זלי"ז אפילו בעדי השטר עצם וזו לא שמענו – עיין שיעורי ר' שמואל אותן לט ובהערה שם שדן בכך.

תווך כדי הדברים מביא הר"ן את דברי הרשב"א וזו לשונו –

וכיוון שעד הקרוב לדין פסול מסתברא דבקיים שטרות נמי צריך שלא יהו עידי קיום קרובים לדיני קיום כשם שצריך שלא יהו העדים קרובים זה לזה אבל ראוי בשם הרשב"א זיל' דיקולין עידי קיום להיות קרובים לדיני קיום דכיון שאין הזומה מצויה אלא היכא דאמר בפנינו חתמו עידי השטר ביום פלוני וזה דבר רחוק לא חיישין להכי בקיים שטרות הויאל ואינו אלא מדרבן.

לפי הירושלמי עד הקרוב לדין פסול מלחמת דין דהזומה – כיון שאם יוזם העד לא יוכל הדין הזומה על קרובו (ועיין ר' יון בהמשך בזה) لكن העדות היא עדות שאי אתה יכול להזימה וזהו דין נוסף שנבע מהצורך שהעדות תהיה ברית הזומה. הרשב"א כאן נוקט כהסביר הירושלמי ולכן אף שמעיקר הדין יש מקום להחמיר בזה, בקיים שטרות ניתן להקל שייהי עד קרוב לדין שהרי אין הזומה מצויה בקיים שטרות הויאל ובדרך כלל עדות הקיום הינה עדות הכרה בה העד מכיר באופן את חתימת העד ואילו אפשר להזים עדות שאינה מבוססת על זמן ומקום, ואף שיש לעיתים קיום עיי עדות ברית הזומה כגון שהעדים העידו "בפנינו חתם" ואז יש נקודת זמן ומקום – היות ודבר רחוק הוא לא חששו חכמים והקלו בכל עד הקרוב לדין בקיים שטרות שאינה אלא

דין דרבנן שכן מהתורה עדים החותמים נעשה כמי שנחקקה עדותן בבית דין ואין צורך בקיום.

על המאור חולק ומעמיד הדין על עיקרו. עד הקרוב לדין פסול אפילו בקיים שטרות שכן בזה לא שייכת סברתו שהזמה עדות שבستر שכן עדות הקיים מתקבלת בעלפה בבית דין המקיים.

בדברי הרשב"א בתשובות (ה,קעב) הדברים מנוסחים באופן קצת שונה –

דע כי הרבה בעל המאור, והר"ב העיטור ז"ל כך הסכימו, אכן קיומם צרכיין להיות רוחקים מדייני הקיימים. והוכיחו כן מהירושלמי, לפי שיתכן להיות הזמה בעדי קיומם, כגון שאמרו ביום פ' ראיינו שחתם, ומתורת הזמה הוא פיסולן של דיןינו, כשהם קרובים זה לזה, וכדייאתא בירושלמי. וכיון שכן, אף אנו נאמר כן בעדי קיומם, דשייכא בהו הזמה. ואני, אין דעתך כן שהוא לדעתם בדיין לפיה קיומם שטרות דרבנן, ואם הוכיחו להיות הדין בעצמו להיות מעיד, כל שכן שנכחיר לקרובו. שאני אומר: עד נעשה דין בקיים שטרות, אפילו בבת אחת, כלומר שיש עד הואה בעצמו בפני חבירו הב"ד, ובפני עצמו. וכן הוכחתי בראיות גמורות לפיה דעתך. אלא שאין זה מקומות, כדי שלא יאריך העניין. ואע"ג אפשר להיות הזמה בעדי קיומם, אףיה כיון דמדאוריתא עדים החותמים על השטר, נעשה כמי שנחקקה עדותן בב"ד, כל שאין פיסולן אלא מלחמת הזמה, הכא לא חשש, לפי שאין הזמה מצויה בעדי קיומם, שיאמר בפניינו חתום ביום פלוני, ועוד, שמא ימצא זוםם. לכולי האי לא חיישין, כיון אכן הקיים כשרים לעלמא.

בתשובה זו הרשב"א מקל מלחמת שני טעמים. האחד – כפי שמוסיף בר"ץ – כיון שאין הזמה מצויה בקיים שטרות. וטעם נוסף, שמציאות עד שהזימוהו אינה שכיחה ולא חשו לה בקיים שטרות שבכל מקרה עדות ברת הזמה היא רק חלק קטן מכלל עדויות הקיימים.

דברי הרשב"א טוענים ביאור – כל הסיבה שאנו פוסלים עדים קרובים לדיניהם היא כי התורה דרשה שכל עדות צריכה להיות כזו שניתן לקיים בה הזמה ועדים כאלה שאי אפשר להזים נפסלים מראש להיעדר. בסברת העניין מובא באחרונים דברענן שייהיה מעין איום על העדים שיוכלים להענש ויזהרו בדבריהם ובכך תתאמת העדות יותר או מלחמת גזירת הכתוב לעלמא. בחינת העניין היא פשוטה בשעת העדות האם ניתן לקיים בה הזמה או לא, השאלה

עד כמה שכיח שיבואו עדים מזויימים אינה רלוונטית כלל לכואורה. משמע בדברי הרשב"א שישנו חשש אמיתי שהוא יוזמו העדים וזו הסיבה לפסול עד הקרוב לדין בעלמא ורק במקרים שטרות שהזו חיש רחוק הקלו, אלא שאין זו ההבנה כלל בנידון של עדות שאי אתה יכול להזימה.

ד. עדות שאי אתה יכול להזימה בעדות ידיעה

יש לעיין מדוע כל עדות קיום לא תיפסל מחמת שזו עדות שאי אתה יכול להזימה. בדברי הרשב"א וגם בדברי בעל המאור שהבאנו לעיל נראה פשטוט שאין בעיה עם עדויות הקיום הרגילות המבוססות על הכרה כללית של החתימה שכן ממילא אין אפשרות להזימה, ורק במידע שראה את פלוני חותם שיש אפשרות הזימה ממילא יש להקפיד על הדיניות המסתעפים מכך אבל באמת מדובר באמת אין חסרון זהה שהרי קל וחומר הוא שקרוב לדין פסול שהוא יוזם ולא תטאפר הזימה ואילו עד המעיד שמכיר חתימת עד השטר שאין כלל אפשרות להזימה ודאי שצרכיך היה להפסל.

היה מקום לומר שעדות קיום שהיא עדות דרבנן וקילא טפי, או לאחר התקינה שידיינו ממונות אינם טעונים דרישת וחקירה ה"ג אין צורך בעדות שאי אתה יכול להזימה. אך יש מושג של קיום גם מהתוrhoה במקום שהנתבע טוען. מזוייף חלק מהשיטות ואז לא שייך לדבר על קולא בדרבנן.

ולומר שעדות קיום שטרות מתකבלת רק לאחר התקינה שהקלו בדיני ממונות הוא דבר שקשה לומר שכן גם בגיןם יש קיום שטרות ושם הוא דבר שבעורו ואז באננו לדין באחרוניהם האם בעדי נשים הקלו בדרישה וחקירה. וגם בדברי הרשב"א עצמו מוכח שהקל רק מחמת סיבות מסוימות ולא מחמת שהשתתא לאחר התקינה אין צורך העדות שאי אתה יכול להזימה.

כמו כן מסתבר שבית הדין יכול לקבל עדויות שמתבססות על ידיעה כללית ולא על ארוע מסוים אף שעדרויות כאלה מעצם טבעם הן עדויות שאין ברות הזימה וכגון עדים המיעדים על פלוני שהוא אח של פלוני לעניין ירושה וכדומה, ולומר שתמיד ידרשו מהם לציין מאורע מסוים שמתוכו ראו שאכן אחיו הוא דבר שאינו מסתבר. יוצא אם כן שלא רק בעדות קיום מתעוררת השאלה שזו עדות שאי אתה יכול להזימה אלא בכל עדויות שבבוססות על הכרה כללית.

בדין "יכיר" התחדשה נאמנות האב לומר על מי מבניו שהוא הבכור אף שבכך הופך את הבן הגדל ממןזר. ונחalker האחרונים האם "יכיר" מдин

נאנות או מדין עדות, כשהנפקה מינה תהיה להחיל עליו דין הגדת עדות. אם נאמר ש"יכיר" עדות הואala זו עדות שאיפשר להזימה שכן אין האב מביע על מאורע מסוים. ואmens קצות החושן מסופק אי קיים כאשר זם בעד אחד, אבל כבר הוכחו האחرونים מהרמב"ם שעד טומאה יכול להיות מזם – חזין שאפילו בעד אחד איכה כאשר זם וכי הרוי הוא דין תורה, ואmens לעניין מזרחות مستמא א"א להחיל "כאשר זם" כמובא בראש מכות שממעטין "וועשית לו ולא לזרעו", אבל לעניין הפסד הירושה לכוארה ש"יך כאשר זם אף שהוי עדות שאי אתה יכול להזימה.

נראה לבאר העניין על פי המובא בתוספות ריש מכות וזיל:

מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גירושה או בן חלוצה אין אומרים כי תימה כיוון דאם הוזמו אין נעין בן גירושה וחלוצה א"כ גם בשלא יוזמו איך יעשה על פיהם בן גירושה דהכי הוא האמת ומא依 הא הוייה לה עדות שאי אתה יכול להזימה ואין זה עדות ויל' כיוון דלוקין הוי כאשר זם והוא שפיר אתה יכול להזימה וקשה א"כ מי אמר פרק ה' בודקין (סנהדרין מא,א) גבי עדי נערה המאורסה דאייה לא מיקטלא דכיוון דאייה לא מיקטלי משום שיכולין לומר לאשרה על בעלה בגין ויל' דהתמס כיוון שבאיון לחיבתה להזימה ומאי אמר וזה מ"מ לוקין ויל' דהתמס כיוון שבאיון לחיבתה מיתה וזמן להרוג את הנפש לא מיקיימים כאשר זם במלכות דהא בהדייה כתיב נפש בנפש גבי הזמה עדות פשוטות ולא חשיב יכול להזימה במילוקות אבל הכא שלא כוון אלא לשוויה בן גירושה ובן חלוצה דליך כי אם לאו בעלמא כיוון שלקו חшиб שפיר עדות שאתה יכול להזימה ויל' דגביע עדות דבן גירושה וחלוצה לא חישין כלל אתה יכול להזימה דמהיכא נפקא לו דבעין עדות שאתה יכול להזימה מכasher זם והא מוכח בוגمرا דכאשר זם לא נכתב לגבי עדות דבן גירושה ולא קאי כלל עלייה בשום צד שבעלם כי.

המשנה שם מביאה שעדים שהודיעו על אדם שהוא חל שקייל' שאינם עושים חללים במקומו במקרה שהוזמו – ולמדים זאת מהפסוק "וועשית לו ולא לזרעו" – התוספות מקשים שיוצא שעדיות העדים על היינו חל הינה עדות שאי אתה יכול להזימה.

תוספות עונים ב' תירוצים. האחד, המילוקות שמקבלים העדים אחר שיוזמו נחשים כעונש "כאשר זם" ואכן התקיימים בהם דין הזמה. בתירוץ השני

הביאו שבאמת אין קיום דין הזמה ובכל אופן העדות כשרה כיוון שהתורה מייטה עדות כזו מדין הזמה אזי אין דרישת בזה לעדות שאתה יכול להזימה.

בפשטות בתירוץ השני אין רואים יסוד – בעדות שלא שיכת בהם הזמה כלל – אין צורך לתנאי של עדות שאי אתה יכול להזימה. וכן הבינו חלק מהאחרונים. ר"א בתשובה (קמא, סימן קע) מביא שישנם עדויות שאפילו לтирוץ הראשון של תוספות נאלץ לומר יסוד זה כי אין אפילו מלוקות.

אדם עדים אמרו פלוני הרג וbao bi והכחישו שלא הרג מה יכול להזימה שיק באה, דהא לא רצוי לחייב לשום דבר ע"י עדותן, אלא לפטור להאייש שהעדו עליו הכת הראשונה, וגם משום מלוקות נראה שלא לקו שלא שיק בזה לא תענה ברעך דהא לא העידו כלל על רעהו להפסידו בשום דבר, אע"כ שלא בעי בזה יכול להזיממי.

בית הלוי (ג,ד) חולק על רביעיה איגר ועל האחרונים שמבינים שכונת התוספות בתירוצים השני היא ליותר על התנאי של עדות שאי אתה יכול להזימה בעדיות מסוימות וסביר שבלכל עדות שאי אתה יכול להזימה יש ב' מרכיבים כפי שהבאו לעיל – האחד – עצם ביטול העדות, והשני – עניית העדים הזוממים. התוספות בתירוצים השני חידשו שבעדויות מסוימות אין צורך לענישה אבל לעולם בעין שהעדות תהיה ברת ביטול ע"י עדות מזיממים.

נמצא לדעת בית הלוי לעולם בעין אפשרות הזמה בנוגע לכל הפחות לביטולה של העדות ואז יקשה קושייתנו הניל – עדות קioms וכל עדות הכרה כגון יכיר וכדומה – הין עדויות שבמהותם אין ניתנות להזימה כיוון שאינם מבוססות על מקרה מסוים אלא על הכרה כללית – ויש לפוסלים מדין עדות שאי אתה יכול להזימה.

לדעת ר"א אין קושיא, שכן לדעתו במקום שלא שיכת הזמה באמת אין צורך בעדות שאתה יכול להזימה כפי דעתו בתירוץ בתרא של התוספות אבל לדעת בית הלוי קשה. ואולי צריך לומר שגם לדעת בית הלוי בעדיות כאלו שלא שיכת בהם הזמה כלל מעצם אופיים כיוון שאין מבוססות על מאורע מסוים אין צורך בעדות שאתה יכול להזימה.

ה. מחלוקת הש"ך והთומין בדעת בעל המאור

הש"ך (לד,יג) מביא את דעת בעל המאור ואת דעת הב"ח שמסביר שגם לדעת בעל המאור אין הכוונה שאין כלל הזמה בעדות בשטר ואם יבואו מזיממים

يحسب הדבר כהכחשה של תרי ותרי אלא העדים נפסלו ממש ורק דין עונש של הזמה לא יקבלו כיון שהעידו בשטר.

הר"ן עצמו לא הבין כך את דברי בעל המאור אלא שאין כל הזמה בשטר אפלו לא לפסול את העדים ולכן נקט שהר"ף שהביא בפרק מרובה דין הזמה בשטר חולק על בעל המאור, אולם הש"ך לשיטתו שיש דין הזמה מסוים בשטר מסביר שבאמת אין מחלוקת בין הר"ף לבעל המאור וגם הר"ף התכוון רק להזמה ללא עונש בדברי בעל המאור.

על בסיס דברי הש"ך יש להקשות את קושיות התוממים – כל ענינו של בעל המאור לומר שם שכיוון שאין דין הזמה בשטר איזי אין חסרון של עדים הקרובים לעדי הקיום כי כל פסול עדים הקרובים זה זהה הוא מחמת שזו עדותuai אתה יכול להזימה והכא ממילא אין דין הזמה. ואם נאמר בדברי הש"ך עדין צריך שתהייה אפשרות להזמה לכח"פ לעניין פסול העדים ושוב במקום שם קרובי הדינים לא יקבלו עליהם הזמה והו עדותuai אתה יכול להזימה.

ו. הינה נוספת בדברי הירושלמי

עד כאן הבנוו את דברי הראשונים לאור דברי הירושלמי והבבלי בסנהדרין שפסול קרוביים זה זהה או פסול קורבה בין עד לדין נובעים מהצורך לעדות ברת הזמה ובאופןים הנ"ל אין אפשרות להזם כיון שנמצא קרוב גענע ע"י קרובו או שעדיין לא קיבל הזמה על עד קרובו.

אולם גם הירושלמי וגם הבבלי לא מזכירים להדיא את המונח "עדותuai אתה יכול להזימה". הר"ןאמין נקט שכח הפט בירושלמי ובבבלי אבל הגمراה כאמור לא מביאה זאת בפירוש. אפלו בעל המאור שאותו מביא הר"ן לא משתמש בביטוי זה אלא נוקט "דין דזהמה".

ר' שמואל (זכרון שמואל מ) וגם הכה"י (סנהדרין כ) מביאים דרכיהם נוספות להבנת הירושלמי בכךון שאכן הר"ן ובעל המאור פרשו באופן אחר. ולענ"ד ניתן לומר שגם בעל המאור הבין אחרת כדלקמן.

הכה"י שואל שאלה בסיסית בהבנת דברי בעל המאור. בכל מקום שאנו דורשים עדותuai אתה יכול להזימה – הכוונה היא שהשעת הגdot העדות תהיה העדות ברת הזמה, אבל לאחר מכן בנסיבות אין בכך צורך. הראה שעדים החתוםים בשטר שמתו כשרים לדzon על פיהם אף שאי אפשר להזימים.

בנידון של בעל המאור הרי בשעת חתימת העדים על השטר הם עדים כשרים לחלוtin, ואמנם בשעת שמקיימים חתימות ע"י קרובים נוצר מצב שאין אפשר להזים כי ימצא שנענשיהם בעדותם קרובם אי הייתה הזמה בשטר, אבל בשעת העדות מי יימר שיקיימו דוקא ע"י קרובים. נמצא שבעת החתימה אין בעדות כל דופי. מכח זה מסביר הכה"י הסבר חדש בירושלים וכדלקמן.

על עצם ההנחה של הכה"י יש חולקים וסוברים שההגדרה היא שגמר הדין יהיה על פי עדות שאתה יכול להזימה. לפי זה מושבת תמיית הכה"י שכן בשעת גמר הדין ע"י השטר כבר קויים השטר ואנו יודעים שאין אפשר להזים את עדי השטר. ובאמת יש לדון מכח מה ניתן לדון על שטר שעדיו נפטרו.

הכה"י מסיק שפסול עדים קרובים זל"ז בירושלים מכח שהעדות אינה ניתנת להזימה – נמצא שביחס לפסול העדים העדות לא קבילה ועדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. הבנה זו דומה להבנה הפושאה שהחסרונו מצד עדות שאיתך אתה יכול להזימה שכן גם היא נבחנת בשעת קבלת העדות האם עדות שלימה היא או שמקצתה מבוטלת. המעליה של הבנה זו שגדם לאחר העדות אם יתברר שמקצת העדות בטלה – תיבטל כל העדות וע"כ שיק שפיר לבטל עדי השטר לאחר זמן – בשעת קיום השטר.

ר' שמואל מביא הבנה נוספת. ניתן לומר שככל הבעייה היא עדות של קרוב על קרובו שנפסלת מכח הדין הפשט שלקרוב אסור להיעיד על קרובו. החידוש בירושלים הוא, שלא רק שקרוב פסול להיעיד על קרובו אלא גם שני קרובים פסולים להיעיד ייחדיו כי אם יוזמו נמצאו אחד נעש ע"י קרובו וגם זה נחשב לעדות של קרוב על קרובו. הבלתי כאמור דוחה זאת וסביר שהזימה מעולם קأتي ואין זה נחسب עדות של אחד על השני. ואמנם אין הכרח שיבואו לידי הזימה, מ"מ ב"ד נמנע מלקלע עדויות שיכלות לבוא למכב של עדות אחד על השני.

ר' שמואל עצמו מביא זו כהבנה של הירושלמי בלבד. אבל לכוארה אין מניעה לומר שגם בעל המאור מבין כן. וזה הסיבה שלא נזכר בדבריו כלל העניין של עדות שאי אתה יכול להזימה אלא רק "דין דזהמה" לאור הבנה זו נוכל ליישב חלק מההתמימות שהעלנו קודם.

שאלנו על בעל המאור – אם אנו לאחר תקנת חז"ל שאין צורך בדרישה וחקירה וע"כ יכולים העדים לומר שלא בזמן כתובתו – מדוע יש חסרונו של עדים הקרובים זל"ז הנבע מכך דעתך עדות ברת הזימה. לאור הבנה זו אפשר לומר שבבעל המאור מבין באופן פשוט שלאחר התקנה אין צורך בעדות

שי אתה יכול להזימה ולכנן יכולים העדים לומר אחרונו וכתבונו, אולם אין זה נוגע לדברי הירושלמי בפסול קרובים ששם הסיבה אחרת כר' שמואל כנ"ל. וכך הביא כיוון שאי אפשר להזים כי ברוב המקרים יאמרו שלא כתבו בו – מAMILIA אין חשש שקרוב יונש בעדות קרובו ולכנן אין חשש לעדות קרובים זלי". ובתירוץ השני הוסיף שאפילו שיכתב בשטר בזמן כתבונו – שנית להזים מ"מ לא יהיה בשטר דין הזמה כלל ומAMILIA לא יונשו אחד ע"י השני. זה מובן לשונו שהdagish שלא יהיה עונש הזמה לשלם ממון – שם כוונתו כפי שהבאו קודם – אין לה משמעות עקרונית כללadam אין כלל הזמה עדיף לו טפי כאן וצ"ל להבנה זו שבעל המאור דיק בלשונו ודקדק שرك עונש הזמה אין אבל הזמה לביטול העדות יתכן שאפשרית, שכן העניין הוא שלא יונש קרוב בעדות קרובו וכיון שבשטר אין הזמה ממילא לא יונש קרוב בעדות קרובו.

התומים הקשה לדברי הש"ץ, שם לדעת בעל המאור עדין ניתן להזים את העדים א"כ מה הוועיל בעל המאור בהסבירו, עדין צריך עדות שאתה יכול להזימה ויפסל קרובים זלי". לפי הבנה זו אין קושיא, שכן לאחר התקנה אין צורך בעדות שאתה יכול להזימה, וכל הבעיה היא מחמת דין דינא דירושלמי שהדבר דומה לעדות קרובים. ואם אי אפשר לבוא לידי עונש בעקבות עדות זו – אין שום בעיה וכחبناء אותה שאמרנו לעיל, שرك ענישה מהוועה בעיה לפוי הירושלמי. אמנם הש"ץ עצמו (לא,טו) מביא הסבר בעל המאור כר'ין אבל בכל אופן ישנה אפשרות להבין כדעת הש"ץ בבעל המאור ולהנצל מקושיות התומים.

הת קישינו בהבנת דברי הרשב"א: מה אכפת לנו אם שכיח שיבואו מזימאים או לא, הרי אנו דורשים שהעדות תהיה ברת הזמה השתא בשעה שמעידים. אי נימא שגם הרשב"א הבין לכך יתפרשו דבריו כפשוטים. בית דין לא מקבל עדות שכולה להסביר לעדות של קרוב על קרובו – אבל עדות קיום מעצם טבעה אינה ברת הזמה כי ברוב המקרים הננה עדות הכרה שאי אפשר להזימה, ואמנם במייעוט המקרים היא עדות ברת הזמה כשהיעדו "בפנינו חתם" – אבל כיוון שזהו מייעוט המקרים ואיינו שכיח לא חשו שיבואו לידי הזמה וקרוב יונש בעדות קרובו. עכשו מובן מאוד מדוע היה חשוב לרשב"א שכיחות הזימה.

ניתן להציג הבנה נוספת בדברי הרשב"א על פי דברי התומים:

התומים סבר שלאחר התקנה כשחכמים הקלו בדרישות וחקירות כבר אין צורך בעדות שאי אתה יכול להזימה דהה בהא תליא. ומה שאנו רואים שдинים הנובעים מכך קיימים בדייני ממונות כמו פסול עדים קרובים זל'ז זה מהחמת שגם השתה איננו רוצים שם יבואו בכל אופן מזמינים וכגון באופן שהעידו על הזמן בית דין לא יוכל לקבלם כיון שאז יוצאה משפט מעוקל שהמזמינים לא מתקבלים. ولكن פסול עד הקרוב לדין שמא יבואו מזמינים ולא יוכל להתקבל בבית הדין כי דין לא יכול הזמה על קרובו ולא מהחמת שהוא בעצם עדות שאי אתה יכול להזימה.

זו כוונת הרשב"א – שלאחר התקנה אין חסרונו של עדות שאי אתה יכול להזימה בעצם קבלת העדות אבל אי יבואו מזמינים צריך שהיה אפשר לקבלם – לזה אמר הרשב"א שבקיים שטרות שלא שכיח מזמינים הקלו ולא חשו שמא יבואו מזמינים. זו ראייה נפלאה להבנת התומים.

ד. אף קושיות האגרוי"מ על בעל המאור תורתך לפי מהלך זה. הגרמי"פ שאל כיצד יתכן להקשר עדות בשטר במקום שלא עונשים את העדים הרי זו עדות שאי אפשר להזימה. אי נימא שלבעל המאור השתה לאחר התקנה אין חסרונו של עדות שא אתה יכול להזימה א"ש שהעדות כשרה ומה שהביא בעל המאור לפסול עדים הקרובים בהו"א הוא מחמת סברת הירושלמי שעודותם הוו עדות קרובים זה על זה. אמן עדין יש לבאר הקשר שטרות מדינה דאוריתא – הרי זו עדות שאי אתה יכול להזימה ולתרץ על פי דברי הגרי"מ פינישטיין בהמשך דבריו שם.

ג. סיכום

דעת בעל המאור אין דין הזמה בעדות בשטר. הר"ן הביא דבריו וסביר שהרי"פ חולק עליו וסביר שיש הזמה בשטר ככל עדות אחרת. הש"ך חלק ואמר שגם לדעת בעל המאור יש אפשרות להזים העדים בשטר אלא שאין מקיימים בהם עונש באשר זמס – וכן ניתן לומר שגם הר"פ שכותב שיש הזמה בשטר סובר כן ולא נחלקו הראשונים בזה. הש"ך נוקט כן להלכה.

לשאלת האם יש הזמה בשטר יש משמעות ביחס לכל הדינים שהיווצאים מחייב לעדות ברת הזמה. הנידון בעל המאור היה עדי קיומם הקרובים לעדי השטר על פי המובה בירושלמי שפסקל עדים קרובים זה לזה נובע מדין הזמה ולדעתו עדי קיומם קרובים לעדי השטר אין פסול בדבר כיון שאין הזמה בשטר.

הר"ן מקבל את עצם הדין המובא להדייה בוגירה בכתובות כח, א אבל הוא אינו מקבל את ההסביר וסביר שאין פסול מחמת שהוא רואה את עדי הקיום כתת נפרדת מעדי השטר. לשיטתו יש הזמה בשטר פשוט דברי הר"ף וממילא סבור הר"ן שדברי הירושלמי נדחו להלכה כמובא בבבלי סנהדרין כח, א.

ההבנה הפשטota בדעת בעל המאור וכן נראה הבנת הר"ן בדעתו היא שבудים הקרובים זה לזה העדות נפסלת מדין עדות שאי אתה יכול להזימה. הבינו מספר קושיות על מהלך דברי בעל המאור ולאור ההבנה המובאת בשיעורי ר' שמואל שהחכרון הוא עדות קרובים ולא עדות שאי אתה יכול להזימה יתבאו דברי הראשונים יותר.

במהלך הדברים התברר שבעדויות שאין כל אפשרות להזימם כגון עדויות הכרה או קיום אין צורך לתנאי של עדות שאי אתה יכול להזימה כי אל"כ יפסלו תמיד. ואפילו בעל בית הלוי שבעלמא מצrix תמיד התנאי שהעדות תהיה ברת ביטול ע"י הזמה לכאורה יודה במקרים כאלו.